

VZNEŠENOST A UROZENOST PRÁVNÍKŮ V PŘEDSTAVÁCH PRÁVNÍ VĚDY POZDNÍHO STŘEDOVĚKU A RANÉHO NOVOVĚKU

VALENTIN URFUS

katedra právních dějin Právnické fakulty UK

Promoce byla vždy osobním a společenským úspěchem. Vlastně téměř vždy: získat právnický doktorát u nás v pounorovém právním nihilismu nebylo rozhodně zvláštní výhodou, tím méně výhodným uplatněním. Časy se naštěstí změnilly. Právníkům se znovu nabízí společenské uznání a respekt. Snad právě proto sluší připomenout doby, kdy juristé museli také jako profesní skupina hledat svoje místo ve společnosti a obhajovat je.

Středověk byl takovouto dobou. Proč, není třeba obšírně vykládat. Inteligenci jako společenské vrstvě příliš nepřál. Vedle duchovních to byli především právníci – znalci jak církevního tak světského práva – kteří se v jednoduchých a nejednou i syrových poměrech této epochy hlásili o slovo. Často nesnadno a úporně; právě proto hledali způsob, jak vyjádřit nabyté postavení, aby mu jejich doba rozuměla a jak je vyjádřit tak, aby ji zároveň přesahovalo a měnilo se v argument, který není snadno vyvrátit.

Život středověkých univerzit poskytoval prvé příležitosti. Poskytoval je tím více, že středověké univerzity v čele s italskou Bolognou byly namnoze ohnisky římskoprávní vzdělanosti. Starověcí římsí juristé vystupovali v právních památkách své doby jako osoby vynikajícího postavení. Je proto téměř přirozené, že i představitelé středověkého akademického života, kteří se k nim hlásili a považovali se za jejich následovníky, se tomu chtěli přizpůsobit. Římskoprávní texty byly pro ně jakýmsi zrcadlem, které mohlo odrážet jejich učinnost a erudici a zároveň podepřít jejich postavení. Chtěli proto také o sobě hovořit stejným nebo podobným jazykem. Opravdu to také učinili a stali se tak prvými středověkými „doktory práv“; byli tedy „legum“ nebo „iuris doctores“ v plné shodě s tím, jak jejich dávné předchůdce oslovovalo justiniánské zákonodárství, jmenovitě konstituce „Cordi“ a „Summa“, tedy legislativní opatření, kterými byla publikována justiniánská kodifikace nebo některé její části. Naproti tomu později hojně užívané označení univerzitních profesorů – jejich čestné pojmenování „antecessores“ – ve středověku ještě v oblibě nebylo. Typickým se stalo teprve pro učenecký svět humanismu.¹⁾

¹⁾ Weimar, P.: Zur Doktorwürde der Bologneser Legisten. In „Aspekte europäischen Rechtsgeschichte“, Festgabe für Helmut Coing zum 70. Geburtstag, Ius commune – Sonderhefte 17, Frankfurt/M. 1982, 421.

Poměrně záhy, nepochybně již od konce 13. stol., ve chvíli, kdy se uzavíralo působení prvé středověké italské římskoprávní školy tak řečených glosátorů, došlo k další, dokonce hned významné změně, která také přinesla důležitý významový posun: výraz „doctor“, dosud převážně užívaný pro univerzitní učitele, přestává mít tuto výlučnou platnost a mění se v akademický titul, asi v té poloze, jak jej známe dodnes.²⁾ Proč k tomu dochází právě tehdy, je celkem zřejmé: z právníků se stala již skutečně samostatná a samostatně se uplatňující skupina. Prokazuje to ostatně i řada dalších zcela nesporně vyznívajících skutečností: nejruznější „legisté“, jak se začíná říkat zejména znalcům římského práva, se dostávají na významná místa a nabývají vlivu. Nejen v jejich původní italské vlasti, ale i v záalpské Evropě, kde jejich podíl na upevňující se panovnické moci, jako je tomu zejména v soudobé Francii, je obecně znám. Tím pochopitelnější se stává nutnost vyjádřit nově jejich postavení tak, aby odpovídalo tehdejšímu společenskému rozvrstvení a zároveň tak, aby v něm tito příslušníci nové právnícké inteligence mohli trvale zakotvit jako uznávaný činitel. Oživení starých antických způsobů se k tomu beze zbytku nehodilo. Bylo třeba najít nové obecně srozumitelné prostředky. Vznikla tak představa, že akademická inteligence má v soudobé společnosti nárok na významné, vznešené postavení, že má svoji „nobilitu“, jinak řečeno stejné postavení, stejný společenský status jako rodový šlechtic. Takováto idea se ovšem nemohla zrodit v ryze středověkém prostředí. Širší rámec tomuto myšlení musely propůjčit již jiné podněty – nepochybně ty, které přinášela raná renesance, jak ji na apeninském poloostrově připravilo italské duecento a trecento.

Dotčené učení, neboť tyto představy přerostly skutečně záhy v soustavu poznatků doktrinálně uplatňovaných pozdě středověkou právní vědou, mělo dvě souběžné větve. Starší vycházela – poněkud paradoxně – z prvých záblesků názorového a uměleckého humanismu, naopak mladší náležela ještě plně středověké scholastice. Starší sahala k tak výrazné individualitě, jako byl Cinus z Pistoje, jehož dílo otevíralo v Itálii dveře druhé středověké římskoprávní škole a který proslul současně jako literát a přítel Dantův. Cinus v duchu názorů, které již očividně pokračovaly středověk, oceňoval více někoho, jehož vznešenost byla opřena o vědění, kdo byl tedy „nobilis propter scientiam“, než toho, jehož urozenost byla jen rodová, kdo by tedy „nobilis ex genere“. Jak je na prvý pohled zřejmé, Cinovo stanovisko nebylo stanoviskem právníka, ale spíše výrazem jeho životního postoje.³⁾ Jeho pojetí osobní urozenosti je proto také považováno za východisko představ, které v této věci vyznačují později názorový proud humanismu.

Druhá větev dotčeného učení je – možno říci – ryze právnícká. Je juristicky zpracovaná, je právnícky důkladná a nese svým nepochybným konzervatismem pečť středověké scholastiky. Nicméně právě ona se stala základem všech pozdějších

²⁾ Tamtéž.

³⁾ Koschaker, P.: Europa und das römische Recht. München-Berlin 1966⁴, 225; Hermann Lange, Vom Adel des Doctor, „Das Profil des Juristen in der europäischen Tradition“, Symposium aus Anlass des 70. Geburtstages von Franz Wieacker, hrsg. v. Klaus Luig und Detlef Liebs, Eßelsbach 1980; i toto stanovisko bylo ovšem juristicky zdůvodňováno (s odvoláním na C 2,6,7) – k tomu: Andrea Tiraquell, Commentarii de nobilitate et iure promigienorum, Lugduni 1617, 44: „...Et cyn. in d.l. providendum, loquens de nobilitate scientiae, dicit eam potiore nobilitate generis ...“.

stanovisek, které v naznačeném okruhu sdílela právní věda a její literatura. I ona má samozřejmě svoji velkou zakladatelskou osobnost, která ji uvedla do oběhu. Nebyl ji někdo menší než Bartolus ze Saxoferrata, považovaný za jednoho z největších právníků všech dob. Pro Bartola, stejně jako pro ostatní příslušníky jeho školy, tedy pro komentátory, byla příznačnou snaha spojit římskoprávní vzdělanost s aktuálními potřebami doby. I do tohoto rámce spadá to, co Bartolus vykonal jako jeden ze zakladatelů právního učení o nobilitě akademické inteligence a právníků zvláště. Svědčí o tom jeho komentář k titulu „De dignitatibus“ justiniánského Codexu (C 12,1), který se stal východiskem všech tezí spadajících do okruhu nastíněných otázek.

Výsadní postavení šlechty bylo ve středověku samozřejmou skutečností. I Bartolus se musel podrobit této nutnosti. Možná, že mu to usnadnil svět, ve kterém žil a který jej obklopoval. Podíl šlechty na životě italských městských komun byl, jak známo, přece jen poněkud jiný než její postavení v ostatní středověké a feudální Evropě. Šlechta v Itálii prošla velmi záhy cestou tak řečené inurbanizace, trvale se ve městech usadila a snažila se svoji moc prosazovat v rámci jejich obce prostředky, které k tomu nabízel rozvinutý a bohatý život italských městských států. Patrně i proto mohl Bartolus jako výchozí myšlenku svých úvah zvolit předpoklad, že postavení feudálního šlechtice, tedy to, co středověký jazyk popisoval jako „militia“ či „nobilitas“ odpovídá tomu, co má na mysli starověký římskoprávní text, když hovoří o tehdejších hodnostech, tedy o tom, pro co užívá vzpomenuť již slova „dignitas“. Idea ztotožňující pojem starověké dignity římskoprávních textů s postavením středověkého šlechtice se stala tak odrazovým můstkem všech dalších úvah, jejichž vyústěním bylo obecnoprávní učení o nobilitě akademické inteligence.⁴⁾ Všichni nositelé akademických gradů, tedy všichni doktoři, měli být podle Bartolova přesvědčení považováni za vznešené ve smyslu feudální urozenosti, měli být jedním slovem „nobiles“. Kladlo se tu tedy rovnítko mezi akademickou inteligencí a šlechtickou urozeností.

Bylo to jednoduché a působivé zároveň. Sledujeme-li však Bartolovu v jádře samozřejmě scholastickou argumentaci blíže, sotva asi potlačíme dojem, že její dopad byl přece jen složitější a možná i méně zřetelný. Bartolus vycházel očividně ze snahy přiznat vznešenou nobilitu každému, kdo dosáhl doktorského akademického gradu. Do Bartolovy scholastické argumentace proniká tu nepochybně nový postoj, který ji sblíží s raně humanistickým oceněním vědy a vzdělání. Čteme-li však opravdu pozorně dospějeme snadno k závěru, že uvažováno bylo především o těch, k nimž měl Bartolus nejbliže, neboť k nim sám náležel, tedy o těch, kdož byli „doctores iuris“. Ale nejen to: zvláštní pozornost byla současně věnována těm, kdož pů-

4) Bartoli *Commentaria in tres libros Codicis ... Petri Pauli Parisii Cardinalis ... additionibus ... illustrata*, Lugduni 1552, 54-55: 1. Militia an sit dignitas; dále: heslo „Noblesse de robe“ in „Handwörterbuch zur Deutschen Rechtsgeschichte“ (unter Mitarbeit v. W. Stammler hrsgs. v. A. Erler und E. Kaufmann); svoji argumentaci opíral Bartolus rovněž o autentiku „Habita“ (srv. níže v textu); v literatuře se objevuje i mínění, že Bartolus relativizoval postavení feudální šlechty: Mario Ascheri, *Diritto medievale e moderno, Problemi del processo della cultura e delle fonti giuridiche*, Rimini 1991 (k tomu recenzi H. Langeho v *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*, 1993, KA, 482 an.): důkazem pro to je prý jeho výrok „idem homo loco certo est nobilis et loco certo est ignobilis“.

sobili učitelky na akademické půdě.⁵⁾ Přes Bartolovu velkorysost, se kterou hovořil obecně o nobilitě akademické inteligence, to byl přece jen závan ryze středověkého nazírání na postavení vzdělanců, které bylo natolik spojeno s akademickou půdou univerzit, že představa o jejich mimouniverzitním uplatnění byla ještě špatně srozumitelnou.

Nebyla to však jenom Itálie, kde se podobné ideje objevovaly. Již starší literatura zaznamenala, že rovněž v Německu se ve stejné době, tedy ve 14. stol. můžeme setkat s míněním, že graduovaný doktor práv je roven nižšímu šlechtici.⁶⁾ Je-li tu přímá souvislost s učením italských komentátorů – což je pravděpodobné – nelze s určitostí povědět. Jiný zdroj je ovšem těžko představitelný.

Právníká nauka komentátorů se, jak známo, rozšířila téměř po celé Evropě. Obvykle o ní hovoříme jako o obecnoprávní vědě ve shodě s tím, jak komentátoři chápali úlohu římského práva. Považovali je za právo, které má obecnou podpůrnou platnost, které je tedy právem obecným, které je „*ius commune*“. Spolu s ostatními svojí učenou výzbrojí uplatňovala obecnoprávní věda i teze o společenském postavení akademické inteligence a právníků zvláště. Samozřejmě také dále tyto představy rozvíjela a propracovávala. Její činnost na tomto poli je možno souhrnně vystihnout asi takto: v *Corpus iuris civilis*, tedy v justiniánské kodifikaci, byla vyhledávána místa vyjadřující přímo nebo nepřímou postavení právníků; rozhodující přitom nebylo, zda šlo o jednotlivce nebo právníky jako profesní skupinu; důležitým bylo něco jiného, jak zmíněný text určoval jejich postavení, jak je oslovoval; nejvíce vyhledávanými a nejvíce vítanými byla taková místa, kde se o nich hovořilo jako o vznešených, tedy jako o „*nobiles*“ nebo, kde byli dokonce apostrofováni jako „*nobilissimi*“. Časový oblouk, který odděloval starověk od pozdního středověku přitom samozřejmě nevadil. Scholastická argumentace, jak známo, nerespektovala historický rozměr. Jisté historické vědomí tu bylo však přece jen přítomno: nešlo o nic jiného než o známou ideu středověké římské říše, která se považovala za pokračovatelku starověkého římského imperia. To nám také přibližuje jinak formálně logickou scholastickou argumentaci, která vycházela z toho, že byl-li někdo jednou císařem označen za vznešeného, ve feudálním smyslu tedy urozeného, pak to platilo bez ohledu na časové rozdíly.⁷⁾ Proč, není těžko uhodnout: idea římské říše svojí kontinuitou to vysvětluje dokonale.

Ještě jednu zásadu bylo možno z justiniánské kodifikace tentokrátě opět z Justinianova *Codexu* vyčíst. Doktor práv pedagogicky činný, tedy ten, kdo byl „*doctor legens*“ – získával prý po dvou desetiletích této činnosti postavení někoho, kdo byl „*comes*“. ⁸⁾ To bylo ovšem silné slovo: zmíněné označení známe dobře ze středověké i pozdější latiny; jeho význam je vždy jednoznačný; nelze je přeložit jinak než

⁵⁾ Bartoli *Commentaria*, 20. *Doctor legum est maior omnibus professoribus*, 28. *Doctor legens dum legit, dicitur civis illius civitatis*.

⁶⁾ Stobbe, O.: *Geschichte der deutschen Rechtsquellen*, I, 1. Braunschweig 1860, 663/76; Koschaker, I.c., 225.

⁷⁾ „*Quicumque vocantur nobiles ab Imperatore, revera sunt nobiles*“ – ke konečné podobě tohoto stanoviska srv. zejm.: Georgius Christophorus Walther, *Tractatus juridico-politico-historicus de statu iuribus et privilegiis doctorum omnium facultatum*, Norici 1642, 126.

⁸⁾ C 12, 15, 1.

výrazem „hrabě“. Pozdně starověký „comes“ byl ovšem někdo jiný, hodnost ani titul feudálního hraběte tehdy samozřejmě neexistovala, ovšem i tak to bylo označení vysokých státních a dvorských hodnostářů, takže paralela s feudálním hrabětem tu byla celkem zřejmá. Samozřejmě i historicky málo poučenému čtenáři je jasné, že obecnoprávní nauka o nobilitě akademické inteligence se tím dostala ke svému nejzazšímu vrcholu a že se zároveň ocitla v poloze, kterou dnešní pozorovatel nemůže označit jinak než jako absurdní. Ovšem formálně logicky uvažující scholastičtí teoretikové soudili jinak. Pro ně to byla vítaná školská teze, která právě svojí krajností se dobře hodila k tomu, aby mohla podepřít jiné argumenty a zvláště pak aby svým vyostřením učinila tezi o nobilitě právníků nevyvratitelnou.⁹⁾

Idea kontinuity antického a středověkého římského imperia se v okruhu otázek, které se snaží sledovat tyto odstavce, uplatnila ještě jinak, způsobem, který z myšlenek, jak jsme je dosud poznali, vybočoval. Východiskem byla známá autentika „Habita“ císaře Friedricha Barbarosy z r. 1158. Šlo o privilegium, kterým zmíněný panovník udílel boloňským profesorům, tedy příslušníkům první středověké školy tak řečených glosátorů, určité výsady. O zmíněné autentice se zpravidla ovšem hovoří v jiné souvislosti, právě v té, která pěkně ilustruje, jak živou byla ve středověku myšlenka kontinuity římské říše. Autentika byla glosátory přiřazena ještě s jinými podobnými dokumenty k justiniánské kodifikaci jako pokračování jejího legislativního obsahu. Tím bylo vědomí, že středověk navazuje na antické imperium, vyjádřeno zcela jednoznačně. Pro právníky však nadměru významnou byla ještě jiná skutečnost. Ta, která se týkala přímo obsahu tehdy udílených výsad, zejména pak toho, že císař boloňským propůjčil soudní pravomoc nad scholáry.¹⁰⁾ To bylo považováno za věc zásadního významu. Soudní pravomoc byla ve středověkém světě mimo jiné výrazem výsadního postavení šlechtice. Tady něco takového získával někdo jiný, někdo, kdo neměl šlechtickou „virtus militaris“, tedy postavení či asi lépe urozenost získanou rytířskými vojenskými cnostmi, jak se to žádalo od feudálního šlechtice. Ovšem právní věda si dovedla i tady pomoci z tísně. Nalezla nový pojem – pojem urozenosti opřené ne o vojenské zásluhy, ale o zásluhy jiné, vědecké; tak vznikla její „virtus litteraria seu togata“, název, který vedle literárních projevů charakteristických pro vzdělance vyzdvihuje jako symbol jeho postavení ne rytířské brnění, ale učenecký šat – „togu“ – či univerzitní talár, jak bychom řekli asi dnes.¹¹⁾ Nešlo však jen o pojem, který se zrodil z takovéto hry slov a symbolů; ve skutečnosti šlo o více: o nový způsob uvažování, který nepotřeboval

⁹⁾ Z literatury zejm.: Al. Visconti, *De nobilitate doctorum legentium in studiis generalibus*, *Studi di storia e diritto in onore di Enrico Besta*, III., Milano 1939, 221; stejný argument užíval již Bartolus (10. *Efficitur comes si legit per viginti annos*); k pozdním ohlasům počítajícím dokonce snad s jistým praktickým uplatněním této zásady: Ant. Mathaeus, *De nobilitate*, Amstelodami et Lugduni 1686, 4: „... In Academia Patavia non nobilis tantum, sed et comes qui sedecim annos docuit ex constitutione Friderici ...“ (je pozměněna nejen doba, nýbrž omylem je argumentováno autentikou „Habita“).

¹⁰⁾ Koschaker, 1. c., 50 a dále zejm. Visconti, 1. c.

¹¹⁾ „Virtus togata“ byla někdy obhajována i značně kuriozním a naturalistickým způsobem: Walther, 1., 133, který se odvolává na Besolda, který toto místo převzal od Alberica Gentiliho: „... constare enim ait dictus Besoldus, non tantum dari nobilitatem ex nativitate, sed etiam vel maxime ex virtute vel militari vel togata: neque enim penis tantum (ut satis impudice nobilis illa femina Genuensis uxori cuiusdam doctoris obiecit) sed et penna nobilem facit ...“.

vlastně již odjinud vypůjčená jména a pojmy a který si byl schopen vystačit sám. Dovedl totiž popsat vznešené a urozené postavení právníků vlastními prostředky. Ostatně co více může doložit tuto změnu, než právě skutečnost, že naznačený obrat měl natolik neuvěřitelnou sílu, že byl schopen vytvořit trvalý pojem, jak to ještě dnes vyjadřuje známý výraz „noblesse de robe“, který latinskou verzi zaměnil za tvar, jaký mu propůjčil francouzský jazyk.

Ještě jeden návrat k obsahu autentiky „Habita“ vyžaduje její interpretace. Týká se vztahu glosátorů k ní; o jejich respektu k tomuto privilegii jako projevu císařské zákonodárné moci, nelze pochybovat. O něm byla příležitost se přesvědčit již výše. Tím zajímavější se musí jevit skutečnost, že glosátoři k samotnému obsahu tohoto privilegia, tedy k výsadám, které přinášelo akademickým představitelům, se chovali dosti volně. Byli nakloněni myšlence, že významné postavení ve společnosti jim více než autentika a její soudní výsady zajišťují opatření starověkých císařů, kteří podobně zvýhodnili jejich předchůdce. Proto se také domnívali, že obsah autentiky není vlastně určen právníkům, ale ostatním akademickým učitelům, neboť právníci zmíněné výsady měli již od dob starověku. Setkáváme se tu vlastně poprvé s myšlenkou, která se pak v různých obměnách vracela až do 18. stol. Urozenost právníků nebyla podle takto odstíněného názoru podmíněna získáváním doktorátu, popř. promocií, nýbrž vyplývala právě z toho, co právníkům poskytli již ve starověku tehdejší vládcové římské říše. Že to byl pádný argument, o tom jistě nelze pochybovat.¹²⁾

Do nových proudů se všechna tato stanoviska dostala a musila dostat, jakmile Evropu ovládly renesance a humanismus. Náhle tu byl jiný názorový svět, ve kterém cena vzdělání a jeho význam se těšily zcela jinému ocenění. Bylo by tedy možno očekávat, že známé již teze o nobilitě akademické inteligence a právníků zvláště dostanou nová křídla. Skutečně se to také stalo, ne však v té míře, jak by bylo možno předpokládat. Stoupající počet univerzit, rozšiřující se početní základna inteligence a rostoucí možnosti jejího uplatnění zároveň ovšem relativizovaly výlučnost společenského postavení vzdělanců. Proto také staré představy o nobilitě akademické inteligence byly vystaveny určitému kolísání a novým výkyvům.

Renesanční obdiv ke vzdělání působil ovšem především kladně. Probouzel úctu ke vzdělanému a učenému jednotlivci a byl ochoten spojit ji s přesvědčením, že intelektuální individualita jednotlivce osvobozuje od vžitých společenských přehrad. V renesančních a humanistických názorech se tak vrací stanovisko, které uplatnil již Cinus z Pistoje.¹³⁾ Představa, že vzdělání činí lidského jedince vznešeným ve stejném, ne-li dokonce vyšším smyslu jako rodová urozenost, se stává v humanisticky orientované literatuře míněním převládajícím. Přímé nebo i zastřené narážky na ně nejsou žádnou vzácností. Z nejvýmluvnějších míst, která tento starý princip nově obměňují, je možno uvést alespoň dva příklady. Prvý klade mezi vzdělání a vznešenost vztah téměř pokrevnicky přímý, jaký je mezi rodiči a dětmi – „nobilitas est

¹²⁾ Koschaker, 1.c., 50: argumentovalo se tu konstitucí „Omnem“; to, že se její obsah v tomto bodě dotýkal Berytu a nikoli Bologně, to nikomu, jak výstižně Koschaker podotýká, nevadilo; k pozdním ohlasům srv. níže Neumannovu disertaci.

¹³⁾ Tiraquell, 1.c.: „Scientia an nobilitas“.

filia scientiae“.¹⁴⁾ Jindy čteme opět kousavě vyostřený výrok namířený proti prázd-
né nadutosti rodové šlechty, výrok, který výslovně zdůrazňuje, že nedostatek ve
vzdělání či pozitivních znalostech nelze nahradit právě jen pouhou urozeností
(scientiae defectum non suppleri per nobilitatem).¹⁵⁾

Humanistické postoje ovlivnily dotčené představy ještě jinak. Zjemnily je, ze-
jména tím, jak humanismus podněcoval shromažďování původních historických
poznatků a znalostí. Znovu se tak ke slovu přihlásilo stavovské sebevědomí právní-
ků. Na pozadí, rovněž humanismem obecně sdílené snahy nalézt v antickém staro-
věku vzory občanských a tedy i aristokratických ctností, zdůrazňovala právní věda
poučená těmito podněty s oblibou úzké sepjetí právnícké kvalifikace či právnícké
profese se vznešenými představiteli antického světa, zejména římského císařství.
S oblibou se tak zdůrazňovalo, kteří z římských císařů byli – ať již skutečně či do-
mněle – právníky nebo kteří z nich mohli alespoň ke svým předkům právníky po-
čítat.¹⁶⁾ Odlesk dávného císařského majestátu dopadal tak i na soudobé právníky
a povznášel jejich stavovské a profesní sebevědomí.

Humanismus nesporně uvolnil starší stroze právníckou argumentaci, která pro-
kazovala urozenou vznešenost akademické inteligence složitou soustavu rozmani-
tých úvah a argumentů. Zároveň však došlo ještě k jinému uvolnění těchto stano-
visek. Dokonce k takovému, že můžeme v soudobé právnícké literatuře nalézt
pokusy znovu kriticky prověřit platnost nám již známých tezí. Poněkud překvapi-
vě však vyznívá skutečnost, že podobné snahy vedly nejednou k tomu, že bylo dá-
le pokračováno po cestě scholastické argumentace a původní humanistické podněty
oceňující hodnotu vzdělávání pro ni samu byly odsunuty stranou.¹⁷⁾ Příkladem to-
ho je tvrzení, které svoji naivně důslednou logikou bere dnešnímu pozorovateli do-
slova dech. Jde zhruba o následující pochod myšlenek: jestliže dosažení doktorské-
ho akademického grandu znamenalo zároveň získání takového postavení, které
příslušelo rodovému šlechtici, pak je prý promoce u akademicky vzdělaného šle-
chtice vlastně zbytečnou, neboť nelze někomu udělit to, co již vlastně má.¹⁸⁾ Úsměv,
který tato argumentace možná probouzí, nás však patrně opustí, uvědomíme-li si
to, co nepochybně pod rouškou přehnaně vypjaté logiky obsahovala a co nelze

¹⁴⁾ Boni de Curtili, De nobilitate, in „Tractatus illustrium in utraque tum pontifici, tum caesarei iuris fa-
cultate iuriscursorum, De dignitate et potestate saeculari“, tom. XVI., Venetiis 1548, fol. 3a (v tis-
ku chybně jako 6), n. 4 „Nobilitas est filia scientiae, quae hominem nobilitat“, fol. 3b, n. 95 „Doctor
quilibet dicitur nobilis“, fol. 1b n. 37 „Nobilitas animi virtute causata caeteris speciebus dignior est“;
k tomu Visconti, 1. c., 229/1, 235.

¹⁵⁾ Tiraquell, 1. c., 45/9; tuto atmosféru dobře dokresluje anekdotický příběh o císaři Zikmundovi a jeho
kancléři Fiscellovi; císař (!) oslovuje kancléře „Ridiculus es, qui militiam litteris anteponis, cum scias,
ex idiotis me sexcentos uno die equites creare posse: at ex eodem genere ne unum quidem Doctorem“
– Waltherus, 1. c., 138, který cituje z Dubraviovy kroniky (lib. 25).

¹⁶⁾ Tiraquell, 1. c., 44/4, 46: uvádějí se tu místa, kde je zejm. Ulpián označován jako „nobilis“; císařská
jména, která se objevují, náleží převážně pozdější úpadkové době a vladařům, jejichž císařský purpur
byl jen krátkodobý; jsou to Pertinax, oba Gordianové, Gallienus, ale i Pertinaxův nástupce Didius Iu-
lianus, o němž se praví, že jeho předkem byl proslulý Salvius Iulianus, a dále ještě jakýsi blíže neur-
čený „alter Iulianus“.

¹⁷⁾ Vedle citovaného již spisu Waltherova podává dobrý přehled těchto nauk v době raného novověku
Joh. Harprecht, Commentarii in quatuor libros Institutionum, I., Francofurti 1658 (ed. secunda).

¹⁸⁾ Walther, 1. c., 127-8: „Si doctores essent nobiles, sequeretur, quod nobilis doctor gradum ac dignitatem
accipere non posset, quia quod prius habet, id iterum ei tribui nequit, et qui iam nobilis est,
denuo nobilis fieri non potest“.

označit jinak než jako jistý kritický postoj, o jehož antifeudálním vyhocení asi nelze pochybovat.

Nakonec však v právnické literatuře, která v době, kdy humanistické postoje se mohly uplatnit, vznikala, převládlo přece jen setrvačné pokračování v tom, co zna-la již předchozí doba. Jisté novinky toto navazování však přece jen přineslo. Lze je spatřovat v důrazu, který znovu naznačenou argumentaci omezuje na právníky a vyhrocuje ji v jejich prospěch.¹⁹⁾ Znovu s novým zaujetím je pro právníky požadováno postavení, které rodovému šlechtici dává jeho urozenost. Je to zřejmě přímý odraz nového rozmachu právnického stavu, ke kterému dochází zhruba od 16. stol. a který je také v souladu s tím, jak se mění jednoduchý obraz středověkého zřízení v odborně a byrokraticky vykonávanou státní správu a soudnictví. Příkladem jiných podobně vypjatých požadavků, přesahujících dokonce hranice právnického stavu, je mínění objevující se rovněž v literatuře a směřující k požadavku, že graduovaný doktor si může přivlastnit bez panovnického udělení erb. Dokonce prý, jak se výslovně dodává, s otevřeným neboli turnajským helmem (což byl znak skutečného šlechtictví); jen s tím omezením, že má být heraldicky odlišným od zna-ků již užívaných.²⁰⁾

Přece však tyto návraty nebyly tak důsledné, jak by se mohlo zdát. Kritické vý-roky namířené proti právníkům, které ve stejné době povážlivě rostou, ať již je uplatňuje německá reformace či francouzská renesanční literatura, jsou obrazně vy-jádřeno druhou stranou této mince. V právnické literatuře se tak v rozsahu zná-mých již tezí o nobilitě právníků či akademické inteligence objevují kontraverzní stanoviska, která zejména v 17. stol. nejsou již žádnou výjimkou.²¹⁾ V hutné zkrat-ce to patrně nad jiné dobře vyjadřuje výrok německé provenience, který výslovně praví, že doktor je sice vznešený, ale není prý šlechticem; samozřejmě originální ně-mecká jazyková podoba této věty – „Ein Doktor ist edel, aber er ist kein Edelmann“ dává lépe než česká parafráze vyniknout zároveň slovní hříčce, kterou zmíněný vý-rok obsahoval. Daleko významnější bylo však to, že dotčená zásada vyjadřovala vlastně jen nové naukové rozlišování, které se v tehdejší literatuře objevuje a které znamená revizi dosavadních představ. Počíná se totiž rozlišovat mezi pojmy „nobi-lis“ a „nobilitas“ či jinak vyjádřeno mezi všeobecnou vznešeností a nobilitou speci-ální. Jen prvou je možno přiznat akademicky vzdělaným osobám tedy doktorům, zatím co druhá je vyhrazena rodové šlechtě.²²⁾

Samozřejmě kritická omezení a zužování daných tezí vedlo k rozmanitým po-kusům znovu obhájit učení o nobilitě akademické inteligence a právníků. Jedním

¹⁹⁾ Tamtéž, 132: „... sequitur tertia opinio ... Anton Faber ... Tiraquellus ... Jos. Nolden ... Hortensius ... Covalcanus ... nobilitatem tantum legum doctoribus concedunt, medicis vero negant ...“.

²⁰⁾ Harprecht, 1.c., 195-62: „Doctoribus permissum esse etiam sine speciali Imperatoris concessione nobilium insignia cum apertis galeis, hoc est Wappen mit offenem Helm und Schildt, gerere et usurpare, dummodo ab insignibus certae familiae propriis absteineant“.

²¹⁾ Na stránkách tehdejší obecnoprávní literatury, jak lze asi tvrdit, dochází k diskuzi o těchto otázkách, která rozděluje autory do dvou skupin – na obháje nobility akademické inteligence a na její protivníky; k prvním – podle Walthera (1.c., 125) – náleželi: Ant. Faber, Benius, Halbritter, Mat. Stephanus, Amisaeus, P. Fritzen, Harprecht, Limnaeus, Gutierrez, Lauterbach, Menoch, Fr. Vivius; k druhým (tedy k odpůrcům): Valent. Melasius, B. a M. Berlichové, Ch. Mingius a Conradus v. Einsiedel.

²²⁾ Walther, 1.c., 131: „...distinguendo inter voculam nobilium, quae accipitur vel generice vel specificice: generice omnes dicuntur nobiles, qui sunt e conditione plebeia exempti: uti sunt imperator ipse, prin-

z takovýchto nových prostředků, pro dnešního pozorovatele dosti kuriozních, kterým však minulá doba rozuměla, byl pokus přirovnat doktorskou hodnost k hodnosti tzv. dvorského falckrabího, která bývá obvykle vyjadřována svým latinským názvem „comes palatinus“. Věc potřebuje jistého objasnění: dvorští falckrabí byli jednotlivci, jímž panovníci, mimo jiné římscí císařové, svěřovali výkon některých svých vyhrazených čili rezervátních práv. Obdaření získávali tak oprávnění různého rozsahu, takže bylo rozlišováno mezi tzv. malým a velkým palatinátem (oprávněný mohl např. sám udělovat znaky a nobilitovat). Jak počet palatinátů od raného novověku rostl, bylo postavení palatinů srovnáváno s postavením graduovaných doktorů a falckrabí prohlašováni za „příbuzné“ akademicky graduovaných jedinců („affines, cognati“). Byla to jistě přitažlivá a svým způsobem i půvabná argumentace; o tom, jak mohla podpořit prestiž doktorů, nelze pochybovat. Ovšem jeden nedostatek měla, který ohrožoval její důslednost a který je možno sotva přehlédnout: k oprávnění některých palatinů vedle nobilitace náleželo i právo udílet doktorské tituly; takovýmto nepromovaným doktorům příslušelo pak označení „doctores bullati“; značně volně přeloženo asi „papíroví doktoři“.²³⁾

Učení o nobilitě právníků a akademické inteligence bylo učením obecnoprávní vědy, jinak řečeno jejím doktrinálním stanoviskem. Bylo však skutečně jen kabinetní učencekou záležitostí a teoretickým postulátem? Jistě ne; svědčí o tom nejlépe samotné proměny, které prodělávalo. Nicméně jsou to přece jen důkazy nepřímé. Nechybí však ani přímé. Příznačné je, že se vztahují právě k 16. stol, tedy k době, kdy toto učení vlivem humanismu procházelo významnými změnami, kdy však také jeho teze, jak již víme, byly zpochybňovány. Takovýmto příkladem jsou události, ke kterým došlo v našem těsném sousedství, v Německu na říšských sněmech v l. 1548 a 1550. Dnes jde o dávno zapomenutou epizodu, nicméně literatura, která se těmito otázkami zabývala, se ji dovolávala ještě v závěru 18. stol.²⁴⁾ Oč se tehdy jednalo? O vymezení výsad, které podle dobových představ příslušely, zejména v odívání a nošení luxusních předmětů rytířským šlechticům a doktorům. Není snad třeba ani říkat, že se tu odrážejí širší dobové souvislosti, které přinášela renesanční kultura a vzrůstající životní styl vyšších vrstev. Usnesení sněmu z r. 1548 určovalo, jak má být těchto výsad užíváno; činilo tak způsobem, který prý upřednostňoval doktory před rodovými šlechtici. To vedlo k odporu šlechty, která proti tomu protestovala. Výsledkem bylo pak nové sněmovní usnesení z r. 1550, které se snažilo o kompromis. Pro nás ovšem důležitější je to, že se tím probudil nejen – jak bychom řekli – praktický zájem o tyto věci, nýbrž že se současně do širšího pově-

ceps, comes, baro, eques, doctor; hi omnes sunt nobiles generice; in specie vero sunt nobiles, qui nomen hoc retinent, de illis dicitur, doctores esse nobiles, de his non ...“; větu „Ein Doktor ist ...“ cituje Walther podle Limnaea; příkladem, jak bylo o těchto zásadách pochybováno, může být úvaha, přetřásající ironicky vznešenost rozmanitých zaměstnaneckých profesí spolu s učením o nobilitě akademické inteligence: Matthaeus, 1.c., 1.f., kde jsou probírány např. následující otázky: „Quidam nobiles sunt apud eos. An doctores. An professores. An sartor principis. An coquus. An bibliothecarius ...“.

²³⁾ Walther, 1.c., 409, 414; rovněž některé univerzity měly propůjčený palatinát; Posměšné verše na takovoto doktory uvádí Harprecht, 1.c., 199/75; „Doctorem te Bulla creat/tibi Bulla decori est/ Bulla tibi vites/ Bulla parit titulos/ sed caveas, ne forte nimis te Bulla perennet/ Bulla homo es et Doctor/ quid ergo tumes“.

²⁴⁾ Srv. níže v textu uvedené dílo Cramerovo, str. 284 (bb), 288/9 (ff).

domí dostaly otázky, které řešila soudobá teoretická právnická literatura a které se tu opět vyhocovaly, dokonce tak, že mohly podnitit domněnku, zda doktorský titul neznamená více, než rodová urozenost. Uvědomíme-li si to, pak ovšem také lépe porozumíme všemu, o čem byla řeč v předchozích odstavcích a co se pohybovalo především v časových hranicích 16. století. Jaký byl výsledek těchto diskusí a úvah rovněž již víme: byla to přeměna obecně vymezeného učení o nobilitě právníků a akademické inteligence v tezi, že akademicky graduovaným doktorům přísluší osobní šlechtictví, jinak řečeno ona výše zmíněná „obecná nobilita“, zatímco „speciální“ je výsadou rodové aristokracie.

Dosud nebyla věnována pozornost našemu domácímu vývoji. Na první pohled je to jistě naprosto oprávněné. Pozdně středověká a raně novověká obecnoprávní věda se v našich zemích nemohla příliš uplatnit. Platí-li to obecně, platí to samozřejmě tím více o tak speciální nauce jako bylo její učení o nobilitě akademické inteligence. V době, kdy pražská univerzita mezi husitstvím a Bílou horou byla jednofakultní vysokou školou, která poskytovala jen artistické vzdělání, je to pochopitelné. Právům se v Praze, kromě několika zcela zanedbatelných jednorázových epizod, nevyučovalo. A přece nelze říci, že by naše domácí poměry se vymykaly obecným proudům vývoje, které o jeho směru rozhodovaly jinde v Evropě. I naše 16. stol. je dobou, kdy se prosazuje význam vzdělaných jednotlivců a akademické inteligence a kdy také počíná růst podíl osob, zabývajících se právem na tomto pohybu. Pokud ovšem jde o právníky graduované, jsou to osoby, které svoje vysokoškolské vzdělání nebo dokonce doktorát získaly jinde, než na domácí půdě. Pro otázky, které stály zatím v popředí pozornosti předchozích odstavců, má však patrně větší význam jiná okolnost. Sledujeme-li jejich životopisné údaje, zejména ty, které se týkají společenského postavení, lze o nich říci, že náležely téměř bez výjimky k vrstvě tak řečených erbovníků, tedy osob, kterým byl propůjčen panovníkem šlechtický znak a které ke svému jménu připojovaly rozmanité přídomky. V tomto ohledu jejich postavení velmi zřetelně splňovalo to, k čemu směřovaly obecnoprávní nauky o nobilitě akademicky graduovaných právníků.²⁵⁾

Překotným ovšem by byl úsudek, který by chtěl vysvětlovat tyto jinak nesporné skutečnosti tím, o čem byla doposud řeč. Bezprostřední vztah tu jistě nebyl. Vznik značně početné vrstvy erbovníků, mezi nimiž hrála značnou úlohu skupina vzdělanců a intelektuálů, podmiňovaly jiné skutečnosti. Panovnícká moc směřující v duchu raně absolutistických tendencí proti stavovské opozici užívala často jiného taktického postupu vůči šlechtě a jiného vůči měštům. Města (samozřejmě je tu možno uvažovat jen o královských, kterým příslušela stavovská práva) se ocitala mezi dvěma ohni. Jejich moc oklešťoval jak panovník tak šlechta. Nicméně však týž panovník – platí to snad nejvíce o Ferdinandu I. – který tak nevybíravě persekvoval krá-

²⁵⁾ Řadu dobrých příkladů tu stále ještě nabízí životopisné údaje, které přinesl H. Jireček, *Právnický život v Čechách a na Moravě*, Praha-Brno 1903, s. 339 an.; jde jednak o královské úředníky, jednak o apelační rady, ale také hojně o pisáře či syndiky královských měst; z jednotlivých jmen lze alespoň namátkou uvést doktory práv, jakými byli Gabriel Svěch st. z Paumberka, Václav ml. Kamarýt z Rovin, Šimon Kohout z Lichtenfelsu, Samuel Radešinský z Radešovic nebo i Jan Banno z Fenixfeldu, sekretář čs. komory.

lovská města, postupoval zcela jinak tam, kde šlo o udílení rozmanitých milostí – a erbovní list k nim náležel na prvním místě – měšťanům a příslušníkům městské a měšťanské inteligence. Pro tehdejší naši humanisticky a zčásti i právnicky vzdělanou vrstvu se tak stává příznačnou určitá dvojí závislost. Jde jednak o vztahy k panovníkovi prostředkované mimo jiné právě tím, o čem byla řeč, jednak ale i o vztahy k mocným předákům stavovské oligarchické opozice, které vzdělanějším poskytují často sice jiné, nicméně přece jen podobné výhody. Ve výsledku toho jejich dvojaké postavení jim zabránilo, aby se jako celek stali úspěšnými a sebevědomými politickými mluvčími městského stavu, což byla jistě skutečnost, kterou nelze pominout. Přes všechna omezení a přes právě nastíněné zvláštnosti našeho domácího vývoje, se přece jen nelze ubránit domněnce, že s jistým nepřímým vlivem obecnoprávního učení o nobilitě akademické inteligence můžeme snad i v našem domácím prostředí počítat. S touto domněnkou je ovšem třeba pracovat s náležitou opatrností a jistě asi jen jako s určitým předpokladem, který mohl upevňovat jinak obecně sdílenou humanistickou úctu ke vzdělání a vzdělanému jednotlivci.

Obecnoprávní určení o nobilitě akademické inteligence mělo příležitost k nám proniknout v oné doktrinální podobě, kterou jsme již poznali, až tehdy, kdy u nás došlo k obnově právnícké fakulty a vysokoškolské výuky práva. Tuto příležitost, jak známo, vytvořila až doba pobělohorská. Za jakési, snad i poněkud opožděné dotvrzení naznačeného předpokladu může sloužit univerzitní teze, kterou v r. 1725 na pražské právnícké fakultě hájil zbirovský rodák Ignác František Jan Schupich; předsedou při obhajobě byl proslulý právník, jedna z nejvýznamnějších fakultních osobností té doby Václav Xaver Neumann z Pucholze, který byl tehdy i rektorem univerzity a byl nepochybně i autorem disertace, která byla podkladem obhajoby. Disertace byla tématicky zaměřena veřejnoprávně a věnována šlechtickému právu (*jus nobilitatis*).²⁶⁾ V rozmezí známých již otázek domýšlela v podstatě stanoviska, která, jak jsme již viděli, charakterizovala německou obecnoprávní literaturu v 17. stol. Jinými slovy to znamenalo, že podle těchto názorů náleželo graduovaným doktorům osobní šlechtictví (*noblitas personalis*),²⁷⁾ které nebylo samozřejmě dědičné. Ve svých úvahách, jejichž základem byl ještě pozdně scholastický přístup, dovedla však zmíněná disertace klást otázky, které znovu výrazně vyjádřily nárok právníků na toto postavení. Byla to úvaha, zda vznešenost akademické inteligence vyplývá opravdu jen ze získání doktorského titulu, nebo zda je podložena ještě jinými důvody. Pokud jde o právníky, je to podle zmíněné disertace jasné: jejich vznešenost není závislá jen na doktorátu, naopak má prastaré kořeny, které sahají až do starověku, nejméně k Justinianovi. Některé z těchto úvah mohly vyznívat i znepokojivě. Bylo tomu tam, kde na přetřes přicházel problém, zda urozenost zís-

²⁶⁾ V. X. Neumann de Pucholtz – Ing. Franc. Joh. Schupich, *Dissertationes ex iure publico de iure nobilitatis*, Pragae 1725; k obecným souvislostem srv. Jiří Klabouch, *Osvícenské právní nauky v českých zemích*, Praha 1958.

²⁷⁾ Nejlépe to prokazují závěrečné kwestie, které doktorand hájil: *Quaestio XII.:* An per doctoratus gradum acquiratur nobilitas? Resp. Personalis, affirmative. Realis in descendentes propagabilis, negative. *Quaestio XIII.* An gradus doctoralis officiant nobilitati sanguinis? Resp. Negative.

kaná vlastními zásluhami má být ceněna výše než urozenost rodová. „Doctores bullati“, tedy ti, kdož nabyli svého titulu od palatinů, byli naopak posuzování nepříznivě a postavení skutečných graduovaných doktorů jim bylo upíráno.²⁸⁾

Osvícené 18. stol. je dobou, které kráčí již jinými cestami, než pozdní středověk a raný novověk. Učení o akademické nobilitě se do jeho rámce očividně nehodí. Stejně tak pozdně scholastická výzbroj, kterou jeho úvahy užívaly. A přece zdánlivě naprosto samozřejmý předpoklad není zcela správný. Rada těchto představ přežila i tak hluboké změny, jaké přinášel osvícenský racionalismus. Proč, o tom asi není třeba obsírně uvažovat. Inteligence a vzdělanci nešlechtického původu musely i v době, která byla již předvečerem revolučních změn, stále znovu dokazovat svoje právo na významné místo ve společnosti. Volili k tomu často způsob, který je vlastně jen jakýmsi dotvrzením těchto starých představ. I velcí intelektuálové této doby si přisvojovali šlechtické tituly, na které neměli nárok, kterých však přece jen užívali a s nimiž také spojili svoji osobu i dílo. Postačí snad dva výmluvné příklady tohoto počínání: jeden velký a pro naše domácí prostředí přece jen vzdálený, jehož ztělesněním není nikdo jiný než Voltaire, druhý našemu prostředí bližší dotýkající se známého kameralisty, jehož působení zasáhlo i habsburské země, Justiho, který ke svému jménu přikládal šlechtický původ navozující předložku „von“, ač na ni prý právo neměl.

Vrátíme-li se však ještě jednou na půdu učené literatury, může za jakési vyústění těchto tezí nebo přímo za jakousi tečku uzavírající jejich staletý vliv, platit právnická monografie Jana Jiřího Cramera vyšlá v Lipsku v r. 1780²⁹⁾ a komentující práva a privilegia šlechty. Je zajímavá nejen tím, že shrnuje výslovně veškerou starší literaturu, ale především tím, že zaujímá zcela nová stanoviska, která jsou poplatná jednak prostředí německého protestantismu, jednak osvícenské snaze o vlastní historické závěry. I když obecnoprávní literaturu, jak bylo již řečeno, zná, odmítá Cramerovo dílo její závěry. Nepochybuje o tom, že v Německu měla akademicky graduovaná inteligence vždy postavení významné. Proč vůbec vznikly úvahy o nobilitě akademické inteligence, za to prý podle Cramera mohou papežové a jejich „machinace“.³⁰⁾ Tuto tezi pak dále rozvádí. Hovoří o kapitulách a jejich požadavcích při přijímání nových kanovníků. Tady se často střetávala rodová urozenost s akademickými hodnotami nešlechtických uchazečů o kanonikát. Výsledkem bylo prý to, že šlechta nejednou usilovala o získání akademických titulů, ale stejně tak

²⁸⁾ K jednotlivým stanoviskům výše v textu: Neumannova disertace, cap. III. De modis acquirendi nobilitate personale, § 2 An autem ad hanc nobilitatem consequendam necessarium sit gradus doctoralis? Controversa est quaestio. Si principium collatae juris peritis nobilitatis spectetur, negandum videtur necessarium esse gradum doctoralem ... Nobilitatis autem titulus juris consultis longe ante a Justiniano imperatore attributus est ...“; § 4 An nobilitas per propria merita noviter acquisita nobilitati generis praeferenda sit?; § 5 An doctores bullati a comite palatino creati nobilitatem gaudeant?

²⁹⁾ Commentarii de iuribus et praerogativis nobilitatis avitae eiusque probatione ex institutis Germanorum et prisca et hodiernis, Lipsiae 1780, 277 an.; z literatury vyšle ještě v 18. stol. mné zůstalo nepřístupným dílo: Leonhardus Baverus, Tractatus de nobilitate iuriconsultorum aliisque eorumdem praerogativis, Viennae 1711.

³⁰⁾ Tamtéž, 278 „Causa priscae doctorum eminentiae quaerenda est in callidis Pontificum Romanorum machinationibus. Hae enim effecerunt, ut honores academici dignitatis ecclesiasticis accenserentur, atque idcirco nobilitati equestri et gentilitiae non modo exaequantur, verum etiam praepo-nerentur ...“

výsledkem bylo to, že doktorský titul byl preferován před rodovou urozeností. Jinak zmíněná práce celkem správně vystihuje obrat, který nastal od 16. stol., kdy se počet inteligence rozmnožil. Výmluvně připojuje, že to vyvolalo pokusy ponížít akademickou inteligenci a zařadit ji do plebejského zástupu (ad turbam plebeiorum). To se však nepodařilo. Je sice třeba se smířit s tím, že rodový šlechtic je více než graduovaný doktor, nicméně i tak příslušejí nositelům akademických titulů významná privilegia, která je povyšují, takže jim náleží v podstatě osobní, i když ne rodové šlechtictví a urozenost.³¹⁾ Touto nejméně od 17. stol. známou a všeobecně uplatňovanou zásadou vyznívá staletý vývoj těchto nauk.

Pro někoho bude obecnoprávní učení o nobilitě právníků a akademické inteligence kulturněhistorickou zajímavostí podobnou hmotným a uměleckým památkám, jiný v něm bude vidět vítanou příležitost srovnávat postavení profesní inteligence dříve a nyní. Minulost však k nám promlouvá ještě jinak. Vytvářeli ji živí lidé, kteří neuplatňovali jen sobecké zájmy a jejichž život měl nepochybně i jiný smysl, než jen naplnit objektivně působící historické zákonitosti. I to zde cítíme. Nárok na vznešenou urozenost právníků nekryl jen snahu oddělit se od společnosti, ale i snahu se ctí v ní obstat. Stavovské vědomí bylo předpokladem stavovské profesní etiky. Jeho nositelé si byli vědomí toho, že vznešenost a urozenost nejen povyšuje, ale také zavazuje. Chtěli, aby právníci byli nejen vznešní, ale i noblesní. Je to něco dávno překonaného nebo je to živé poselství minulosti?

THE SUBLIMITY AND NOBILITY OF LAWYERS

Summary

The summarised article gives an outline of opinions characteristic of jurisprudence theory on the noble origin of lawyers. In other words, the opinion that a graduated doctor of either law is in his social status equal to an aristocrat by birth. This theory had been developed by the general legal doctrine no later than the 14th century. Then, the personality of fundamental importance was obviously Bartolus de Saxoferrato, even though the very beginnings can be traced back to the glossators. These opinions acquired new stimuli in the period of humanism and renaissance. The new era brought along new appreciation of academic intelligentsia. As a result the traditional attitudes concerning the nobility of academic intelligentsia were changed and occasionally made relative. In the end this development had basically two consequences. One of them was the emergence of the status of the French „noblesse de robe“, which was quite independent of the original medieval jurisprudence theory. The other consequence was mainly reflected in German legal science of the 17th and 18th centuries. What was typical of it was the conviction that a doctor of law was equal to a nobleman by birth – an opinion held as long as in the enlightenment era of the 18th century – even though at that time we could already see attempts to define the issue in a new and not purely formal way.

³¹⁾ Tamtéž, 293 „Gaudent igitur doctores academici etiamnum aliqua nobilitate, sed personali tantum, non gentilitia“.